

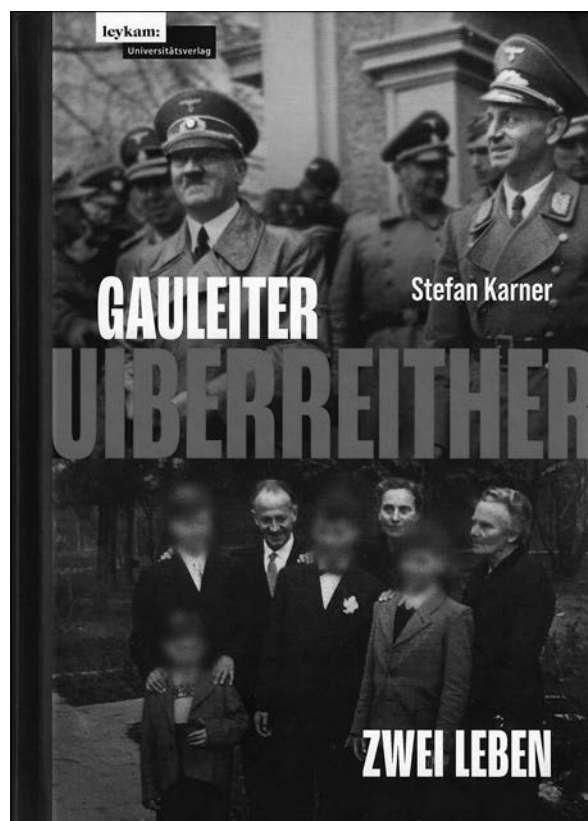
Štajerski Neron

Stefan Karner: *Gauleiter Uiberreither: zwei Leben*. Graz – Wien: Leykam Universitätsverlag 2025. 512 strani.

Ena izmed večjih ugank druge svetovne vojne na Slovenskem je bila zagotovo povojna usoda štajerskega gaulajterja (pokrajinskega vodje NSDAP), državnega namestnika (*Reichsstatthalter*), državnega komisarja za obrambo (*Reichsverteidigungskomissar*) ter šefa civilne uprave na Spodnjem Štajerskem Sigfrieda Uiberreitherja, vojnega zločinca velikega kalibra, ki je imel na vesti tudi na tisoče žrtev nemškega terorja na Slovenskem.

Prevladujoče mnenje ga je po uspešnem pobegu iz Evrope postavljalo nekam v Južno Ameriko, kjer naj bi dočakal svoj konec, oziroma naj bi se pred smrtjo celo vrnil v Avstrijo (T. Ferenc, ES 14, U-We, 2000), v resnici pa je bilo popolnoma drugače.

Avstrijskemu zgodovinarju in univerzitetnemu profesorju Stefanu Karnerju je po štiridesetih letih zavzetega in pogosto brezupnega raziskovanja uspelo sestaviti mozaik Uiberreitherjevega drugega – doslej neznanega življenja. Sam se je s šokantnim razkritjem, da je Uiberreither umrl konec leta 1984 v »bližnjem« Sindelfingnu in ne v eni izmed med nacisti priljubljenih južnoameriških držav, srečal ravno še pravi čas, da je opombo o njegovem bivališču in smrti vključil v svojo knjigo Štajerska v Tretjem rajhu (1986). S to opombo se je zanj začelo dolgo in mukotrpno delo, med katerim mu je uspelo pridobiti zaupanje Uiberreitherjeve žene, njegovih sinov, medvojnih in povojnih sodelavcev, pa tudi številnih avstrijskih nasprotnikov nacizma, ki so gaulajterja spoznali z njegove druge plati. Ta pričevanja in dokumenti – z Uiberreitherjevimi zapiski vred – skupaj z doslej znanimi in objavljenimi viri tvorijo osnovo popolne biografije človeka, ki se je iz anonimnosti uradnika »bolniške blagajne« povzpел do nekoga, ki je imel »več moči od Nerona v starem Rimu«, kakor je sam izjavil leta 1944. Uiberreitherja spoznamo kot sina ugledne in premožne stare salzburške družine s čustveno hladnim očetom, okrajnim inženirjem in kasneje direktorjem deželne gradbene direkcije, ter globoko verno

materjo, sledimo njegovemu radikaliziranju med študijem prava v Gradcu, kjer se je kalil med burši v »Cheruskiji«, simpatiziral z delavskim gibanjem v NSDAP in si po študiju na prvem delovnem mestu zaprl možnost napredovanja zaradi organiziranja nacističnih celic. Kljub naštetemu v puču leta 1933 ni sodeloval, po anšlusu pa ga je Hitler 2. maja 1938, pri dobrih tridesetih letih, imenoval za štajerskega gaulajterja, pri čemer še niti ni bil član NSDAP. Z imenovanjem je začel verjeti v Hitlerjevo posebno naklonjenost, poslušno opravil pričakovano »frontno« službo na zahodni fronti ter se začel na svojem položaju brezkompromisno uveljavljati – Štajersko so najprej povečali s priključitvijo delov Gradiščanske, po aprilski vojni leta 1941 pa se je njegov delokrog razširil še na okupirano Slovenijo, kjer je postal dobesedno gospodar življenja in smrti. Stremuški, odljuden, nepriljubljen, zatiralski do podrejenih in preračunljivo lizunski do nadrejenih, je bil vse prej kot prijetna družba, a bil je učinkovit in brezkompromisen pri žrtvovanju drugih, zaradi njegovih kroničnih želodčnih težav pa naj bi »trpela cela Štajerska«, kot je povedal neki njegov sodelavec. Kljub vsej gorečnosti (svoj položaj je kot zadnji med gaulajterji zapustil šele 9. 5. 1945; defetiste, dezerterje in omahljivce je dajal pobijati

prav do zadnjega dne) pa ni zmožni slediti firerjevemu zgledu in končati svojega življenja, ampak se je – zvest svoji ošabnosti, v gaulajterski uniformi, s šoferjem in službenim avtomobilom mimo Američanov odpeljal v svobodo, kjer ga je pričakovala žena s sinovi. Kasneje so ga sicer prijeli in zaprli, a je bil v Nürnbergu zgolj priča obrambe in ne obtoženec, saj so v skladu z dogovorom med zavezniki računali na njegovo izročitev Jugoslaviji, kjer je zakrivil večino vojnih zločinov. Zanimivo je, da je bila medtem zaradi svojega vodenja deklinške veje NSDAP obsojena in zaprta njegova žena. A med zavezniki so se že začele kazati razpoke in sistem varovanja vojnih ujetnikov (tudi vojnih zločincev) v zasedbenih conah zahodnih zaveznikov je zdrsnil v katastrofalno (načrtno) površnost. Uiberreither seveda ni čakal izročitve in ni želel izkusiti usode svojega »kolega« Friedricha Rainerja, ki je za svoje zločine plačal z življenjem. Po zaigranem napadu slepiča je – sicer s ponarejenimi papirji, a brez pregleda in legitimiranja – odšel kar skozi glavni vhod ujetniškega taborišča Dachau v novo življenje, ki ga je zanj kreiral sojetnik v Regensburgu, omogočila pa dobro razvejana podtalna nacistična organizacija ... z ameriškimi (proti)obveščevalci v ozadju. V nemškem Sindelfingnu je bil leta 1948 rojen Friedrich Schönharting – predan uslužbenec

in kasnejši prokurist firme za izdelavo hladilne tehnike, ki se je z družino trudil živeti čimbolj tiho in neopazno – svoje sinove je sicer (vsakega posebej) sam seznanil s svojo medvojno vlogo, njegova prirojena strumnost in nedostopnost pa sta zbujala dvome tudi med sodelavci in znanci, ki so šušljali, da je bil Schönharting v nacizmu »velika živina« – vsaj general.

Kljub občasnim govoricam, stalnemu strahu in oziranju čez ramo, je Uiberreither z drugo identiteto preživel še skoraj 40 let – ob vrnitvi k veri, z občasnimi (samo)spraševanji o krivdi, kesanju in pokori, do zadnjega prepričan o lastni nedolžnosti in na koncu v zavetju demence. Njegov grob obležuje stela iz kamna, pripeljanega iz Kamnice pri Mariboru.

Vsekakor si knjiga, ki poleg življenjske zgodbe Sigfrieda Uiberreitherja prinaša tudi številna spoznanja o protinacističnem odporu v Avstriji, o povojnih razmerah in zavezniški zasedbi ter nena zadnje o nastavkih kasnejše hladne vojne, zasluži tudi slovenski prevod in izdajo – nenazadnje Uiberreitherjeve žrtve za razliko od svojega rablja niso dobile druge priložnosti.

Aleksander Žižek